

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 73 (2023), s. 305-320.

Geliş/Received: 08.07.2023

Kabul/Accepted: 13.09.2023

DOI: 10.46955/ankuayd.1322900

(Araştırma Makalesi/Research Article)

TÜRKİYE'DE CUMHURİYET'İN İLÂNI VE AVUSTRALYA BASININA YANSIMALARI

THE DECLARATION OF THE REPUBLIC IN TURKEY AND ITS REFLECTIONS ON THE AUSTRALIAN PRESS

ORHAN ÖZCAN*

ÖZ

Türkiye'de Cumhuriyetin ilanı, ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde hazırlanan anayasa değişikliği teklifinin 29 Ekim 1923'te kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir. İkinci Dönem TBMM'de kabul edilen cumhuriyet, Türkiye'nin çağdaşlaşma yolunda attığı en önemli adım olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı, Türk kamuoyunda olduğu üzere uluslararası basında da geniş biçimde yer almıştır. Çalışma, Avustralya basınında Ankara'nın başkent olması ve Türkiye'de Cumhuriyetin ilanına yer vermiştir. Araştırma, Avustralya basınında Türkiye'de Cumhuriyetin ilan edileceği söylentilerinin başladığı 29 Eylül 1923 tarihinden 29 Ekim 1923'te Türkiye'de Cumhuriyetin kabulü ve sonrasındaki haberlere yer vermiştir. Çalışmada, araştırma yöntemi olarak kaynak taraması, sınıflandırma, çözümleme, tenkit ve sentez sırası izlenmekle birlikte 29 Eylül-2 Kasım 1923 tarihleri arasında Avustralya basınında elli farklı gazete ve yetmiş beş habere yer verilmiştir. İlgili haberler, duyuru ve yorum kategorileri altında Türkiye'de Cumhuriyetin ilanı ve sonrası olmak üzere iki farklı çerçevede değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

The proclamation of the Republic in Turkey took place with the adoption of the constitutional amendment proposal prepared under the leadership of the great leader Mustafa Kemal Atatürk on 29 October 1923. The republic adopted in the Second Term of the Turkish Grand National Assembly has been the most important step Turkey has taken toward modernization. The proclamation of the Republic of Turkey was widely covered in the international press as well as in Turkish public opinion. The study covers the news in the Australian press from 29 September 1923, when rumors of the proclamation of the Republic in Turkey began, to 29 October 1923, when the Republic was proclaimed in Turkey and its aftermath. In the study, following a research method literature review, classification, analysis, criticism, and synthesis, seventy-five news from fifty different newspapers were included in the Australian press between September 29 and November 2, 1923. The news items were evaluated under the categories of the announcement and comment in two different frameworks the proclamation of the republic in Turkey and its aftermath.

Anahtar Kelimeler: Advocate, Ankara'nın Başkent Olması, Avustralya Basını, Barrier Miner, Cumhuriyetin İlanı, Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti, Western Argus.

Keywords: Advocate, Ankara's Becoming the Capital, Australian Press, Barrier Miner, Mustafa Kemal Atatürk, Proclamation of the Republic, Republic of Turkey, Western Argus.

* Dr. Öğr. Üyesi, Millî Savunma Üniversitesi, dorukefeorhan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0398-7184.

Extended Abstract

The declaration of the Republic in Turkey, which constituted a turning point in Turkish history immediately after the victory of the War of Independence, played an important role in the history of Turkey, its immediate region, and the world. In order to provide a comparable study, the Australian Press Archive was analyzed in this study. The study examines the news about the proclamation of the republic in Turkey in the Australian press between 29 September and 2 November 1923. The aim of the study is to evaluate the declaration of the Republic in Turkey and its place and importance in the international press, especially in the Australian press. The study includes the records of the Australian press archive published in the Australian press before and after the proclamation of the Republic in Turkey and the research and review works in the literature on the subject. The news content in the Australian press about the proclamation of the Republic in Turkey was included in the study in chronological order. In the conclusion section, quantitative data on the news in the Australian press on the subject are given and the comments in the news content are evaluated.

The news about the proclamation of the republic in Turkey in Australian public opinion has been categorized into two sections. The first section is the news published in the Australian press before the proclamation of the Republic in Turkey. On 29 September 1923, the news on the subject was published, and it continued from 1 October onwards and was completed on 12 October 1923. In the second category, after the proclamation of the Republic in Turkey on 29 October 1923, the first news item was published on 30 October 1923, the news items published in October continued on 31 October 1923 and the news items on the subject were completed on 2 November 1923. In the Australian press, there was news on 8-9 October 1923 that Ankara would become the capital of Turkey, and on 16 October 1923 that Ankara became the capital.

In the study, while seventy-five news items about the proclamation of the Republic in Turkey were included in the Australian press, fifty different newspapers covered the issue in the Australian press between 29 September 1923 and 2 November 1923. Thirteen news items about the proclamation of the republic in Turkey were announced to the readers in thirteen different newspapers after the proclamation of the republic, eleven in October and two in November. Considering that sixty-two news items were published in the Australian press before the proclamation of the republic, it was determined that the news items published before the proclamation of the republic were more than the news items published afterward.

The news in the Australian press about the proclamation of the Republic in Turkey was reported on 29 September 1923 based on an interview conducted by the Wiener Neue Freie Presse newspaper published in Austria. The news about the proclamation of the republic in Turkey in the Australian press was first published in fourteen newspapers on 29 September 1923, based on Vienna and London sources. In October, the first news on the proclamation of the republic in Turkey was published on 1 October, and rumors about the proclamation of the republic were reported until 12 October. The first and only news in the Australian press after the proclamation of the republic in Turkey was published in the News Newspaper on 30 October 1923, and the proclamation of the republic was announced to its readers by other newspapers in the Australian press on 31 October 1923. The last news about the proclamation of the republic in Turkey was published in the Lithgow Mercury on 2 November 1923.

Considering the number of news items and newspapers in the Australian press on the proclamation of the republic in Turkey, we can say that the Australian public's interest in the proclamation of the republic in Turkey is high. When the contents and coverage styles of the news items in the Australian press are analyzed, it is seen that the news items about the proclamation of the Republic in Turkey, which is in line with the chronology, are about Ankara becoming the capital, the proclamation of the Republic, Atatürk becoming the President and İsmet Pasha becoming the Prime Minister. The news items are in the nature of announcements and evaluations. The news items in the nature of announcements had the feature of informing the public by including short and clear information and constituted the majority of the news items in the Australian press. On the other hand, although the number of news items in the nature of commentary is low, they are of the nature of news items that contain historical and future-oriented predictions about Turkey. There were no news items in the form of interviews on the subject.

Giriş

Türkiye'de Cumhuriyetin ilanı; anlayışı, idealleri, sistemi farklı bir devletin doğuşunu müjdelerken modern dünyayla Türkiye arasında açılmış mesafeyi kapatarak Türk milletini muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkarmayı amaçlamıştır. Cumhuriyet, anlayış değişimi gibi son derece zor bir sosyal inkılabı gerçekleştirmenin ilk adımı olmakla birlikte Atatürk'ün en büyük başarısı ve Türk milletinin Atatürk önderliğinde gerçekleştirdiği en büyük inkılabı olmuştur.¹ Cumhuriyetin ilanı, Türk toplumunu çağdaşlaştırmayı hedefleyen Türk devriminin en önemli eşiğidir. TBMM'nin açılması ve 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunuyla ortaya konmuş yeni devletin, tamamlanmamış isminin resmî olarak verilmesidir. Uluslararası platformda ise Türk toplumunun, cumhuriyet gibi erdemli bir yönetim modelini beceremeyeceği algısının kırılması ve Türk devletinin modern devletler statüsüne geçiş yapmasıdır.

Atatürk, her aşamada uğruna mücadele verdiği yeni rejim ve inkılablar için gerekli zemini hazırlamış, mevcut kadrolarla milletin geleceğini yönlendirecek köklü değişimlerin yapılamayacağını görmüştür. Bu düşünceden hareketle Atatürk, her işte meşru olma ve milletle beraber hareket etme prensibini uygulamaya koymuştur. Ekim 1922-Ağustos 1923 tarihleri arasında vatandaşlarla yaptığı görüşmelerde² zorlu mücadeleler vererek başarıya ulaşmış Türk ulusunun, uygar milletlerin yönetim şekli olan cumhuriyetle yönetilmesine karar vermiştir. Atatürk'e göre; Türk milletinin karakterine ve âdetlerine en uygun olan bu yönetim şekli, milletin insanca yaşamasını bilmesi, insanca yaşamanın neye bağlı olduğunu öğrenmesi demektir.³ Cumhuriyet, milletvekillerinden oluşan meclisi ve sınırlı zaman için seçilmiş devlet başkanıyla millî egemenliğin korunup gözetilmesinin garantörüdür. Demokrasi prensibinin en çağdaş ve mantıkî uygulamasını sağlayan hükümet şeklidir. Atatürk, 1924'te Cumhuriyeti şu sözlerle değerlendirmiştir. *Millî egemenlik öyle bir nurdur ki onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar yanar, taç sahipleri mahvolur. Milletlerin tutsaklığı üzerine kurulmuş kurumlar her tarafta yıkılmaya mahkumdur.*⁴ Atatürk, 1933'te cumhuriyet rejimi demek demokrasi sistemiyle devlet şekli demektir. *Biz cumhuriyeti kurduk, o on yaşını doldururken demokrasinin bütün icaplarını sırası geldikçe tatbikata koymalıdır* ifadesine yer verirken *Cumhuriyetçiyiz* diyor ve Cumhuriyet, *devlet şekli olarak millî egemenliğe dayanan sistemin demokratik usullerin gelişmesine bağlı olarak işlemesini öngörür* sözlerine yer vermiştir.⁵ Tüm bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Atatürk, Türk milletinin tabiat ve âdetlerine en uygun idare şeklinin, Cumhuriyet olduğuna dikkat çekmiştir.⁶

Bağımsızlık Savaşı'nın kazanılmasından hemen sonra Türk tarihinin dönüm noktasını teşkil eden Türkiye'de Cumhuriyetin ilanı; Türkiye, yakın bölgesi ve dünya tarihi açısından önemli bir rol oynamıştır. Bu öneme rağmen Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanının yabancı basındaki yansımaları üzerine çok fazla çalışma yapılmamıştır.⁷ Karşılaştırılabilir bir çalışma sunabilmek amacıyla çalışmada, Avustralya basın arşivi incelenmiştir. Çalışma, 29 Eylül-2 Kasım 1923 tarihleri arasında Avustralya basınında Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanı ile ilgili haberleri ele almıştır. Çalışmanın amacı, Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanı ve uluslararası basın, özelde Avustralya basınında yeri ve önemini değerlendirmektir. Diğer yandan, belirtilen tarihler arasında Avustralya kamuoyuna yansıyan haberleri, yerli ve yabancı kaynaklar çerçevesinde karşılaştırmaktır. Çalışma, Avustralya basınında Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanı öncesi ve sonrası yayınlanmış Avustralya basın arşivi kayıtlarına ve literatürde konuyla alakalı

¹ Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık, Dursun Ali Akbulut vd. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004, 421,431.

² *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılâp Tarihi*, 175; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, 287-343; Cezmi Eraslan, *Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk*, İstanbul, 2003, Kumsaati Yayınları, 197-220; Yalçın, Akbıyık, Akbulut, vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, 395-406.

³ Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2007, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, 91.

⁴ A. Âfetinan, *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Sadeleştirerek Yay. Haz. Ali Sevim, Azmi Süslü, M. Akif Tural, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000, 44,47.

⁵ A. Afetinan, *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*, Yenigün Yayınları, Ankara, 1998, 44, 122.

⁶ Eroğlu, *Türk İnkılâp Tarihi*, 320-321; Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, 186.

⁷ Mümin Yaşarov İsov, "Bulgar Basınında Türkiye Cumhuriyeti'nin İlanı", Çeviren: Serkan Cömertel, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı:1, (2016), 103-143; Aslı Yurdigül, Banu Erdoğan Çakar, "Sovyet Basınında Türkiye ve Türkiye Cumhuriyeti'nin İlanı: Pravda ve İzvestiya Gazeteleri Örneği", *SUTAD*, 47, (2019), 273-294; Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Avustralya Basınında Türkiye'de Milli Egemenlik 1920-1924", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:20, Sayı: Milli Egemenlik Özel Sayısı, (2020), 86-106. Türkiye'de cumhuriyetin ilanına yönelik Türk basını üzerinde önemli bir çalışma için Bkz. Ramazan Tosun, "Cumhuriyetin İlanında Kamuoyu", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:12, (2002), 99-107. Yine Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanına yönelik Türk basını üzerine yapılan diğer çalışmalar için Bkz. Nurettin Gün, "Cumhuriyetin İlanına Basının Bakışı", *Selçuk İletişim*, Yıl:1999, Cilt:1, Sayı:1, 3-12; Tülay Alim Baran, "İstanbul Basınında Cumhuriyetin İlanına Tepkiler ve Yorumlar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:15, Sayı:44, (1999), 627-643; Zeki Arıkan, "Cumhuriyetin İlânı ve İzmir Basını", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:1, Sayı:3, (1985), 959-976.

yer alan araştırma ve inceleme eserlere yer vermiştir. Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanı hakkında Avustralya basının da yer alan haber içerikleri kronolojik sıra izlenerek çalışmada yer almıştır. Sonuç bölümünde ise konu hakkında Avustralya basınında yer alan haberlerle ilgili nicel verilere yer verilmiş ve haber içeriğinde yer alan yorumlar da değerlendirilmiştir.

Yerli literatürde Avustralya basınında cumhuriyetin ilanına yer veren tek araştırma, Esra Sarıkoyuncu Değerli’nin “Avustralya Basınında Türkiye’de Milli Egemenlik 1920-1924”⁸ isimli çalışmasıdır. Esra Sarıkoyuncu Değerli’nin çalışması, Avustralya basını ve *millî egemenlik* bağlamında Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanı, saltanat ve halifeliğin kaldırılması konularını ele almıştır. Çalışmada, Avustralya basınında TBMM’nin açılışı ve 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanununun yer almadığı dile getirilirken Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanı hakkında haberlerin ise *yorumsuz haberlerle geçtirildiği* ifade edilmiştir. Bununla birlikte Esra Sarıkoyuncu Değerli, Avustralya kamuoyunun Avustralya’yı doğrudan ya da dolaylı şekilde etkilediğini düşündüğü, saltanat ve hilafetin kaldırılması konularına ilgi gösterdiğini iddia etmiştir.⁹ İlgili çalışmada, Avustralya basınında Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanı öncesi yoğun bir şekilde yer verilen haberlere yer verilmemiş¹⁰ olması bahsi geçen sonuca ulaşılmasına neden olmuştur. Halbuki Avustralya basınında, Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanı öncesi ve ilanı ile ilgili, büyük bir bölümü duyuru mahiyetinde, çok fazla haber yapılmıştır.

Cumhuriyet Fikri ve Türkiye Cumhuriyeti’nin İlanına Giden Süreç

Cumhuriyet kelimesi, yabancı literatürde Latince *Res Publica*’dan türetilmiş bir kelime olmakla birlikte Fransızca *La République* ve İngilizce *The Republic* kelimeleriyle ifade edilir. Türkiye’de cumhuriyet fikri ve anlamı bakımından değerlendirecek olursak *cumhur* kelimesi; Arapçada *halk, topluluk, büyük kalabalık* anlamlarına gelmekle birlikte kavramın cumhuriyet olarak kullanımı Osmanlı Devleti dönemine aittir. İlber Ortaylı, Osmanlı Devleti’nde Venedik Cumhuriyeti için Venedik Cumhuriyeti ifadesi kullanıldığını belirtir. Bununla birlikte İlber Ortaylı ve İhsan Güneş, cumhuriyet fikrinin Fransız İhtilali sonrası günümüzdeki manasında kullanıldığını ifade ederken Osmanlı entelijansında bu fikrin nadir görüldüğünü hatta İttihatçılar arasında cumhuriyet fikrine dair bir emare görülmediğini ifade etmişlerdir. Falih Rıfki Atay, Atatürk’ün Çankaya’da kendisi ve güvenilir bazı gazetecilerle bulunduğu bir akşam yemeğinde Fransız İhtilali’ni okumakta olduğunu söyleyerek *république* kelimesinin Türkçe karşılığının *cumhuriyet* olduğu üzerine bazı notlar aldığını ifade etmiştir. Falih Rıfki Atay, cumhuriyet fikrinin dönemin entelektüelleri arasında ne kadar yer tuttuğunu izahı açısından Çankaya isimli kitabında sorar. *1923’ün o haftalarında Büyük Millet Meclisinde Cumhuriyetçilik akımı var mıydı? Hayır* cevabını verir. Diğer yandan İsmet İnönü, cumhuriyet fikriyle alakalı askerlik hayatı içinde ve belirli tecrübelerden geçtikten sonra düşünmeye başladığını ifade ederken esasen cumhuriyet fikrinin, Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke devrinde ortaya çıktığına dikkat çeker.¹¹ Bu bakımdan değerlendirildiğinde cumhuriyet fikrinin, Türkiye’de Cumhuriyet ilan edilene kadar Türk toplumunda henüz ne anlama geldiği bilinmemektedir.

Diğer yandan Atatürk’ün zihninde cumhuriyet düşüncesi, gençlik yıllarından itibaren yer etmiş¹² ve tarihsel süreçte gelişimini 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıkmasıyla şekillenmeye başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa, Nutuk’ta

⁸ Esra Sarıkoyuncu Değerli, “Avustralya Basınında Türkiye’de Milli Egemenlik 1920-1924”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:20, Sayı: Milli Egemenlik Özel Sayısı, (2020), 86-106.

⁹ Değerli, “Avustralya Basınında Türkiye’de Milli Egemenlik 1920-1924”, 86.

¹⁰ Bkz. Değerli, “Avustralya Basınında Türkiye’de Milli Egemenlik 1920-1924”, 96. E. Sarıkoyuncu Değerli, 30-31 Ekim ve 2 Kasım 1923 tarihinde haber yapılan sekiz gazeteğe yer vermiştir. Bkz. Esra Sarıkoyuncu Değerli, “Avustralya Basınında Türkiye’de Milli Egemenlik 1920-1924”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:20, Sayı: Milli Egemenlik Özel Sayısı, (2020), 86-106.

¹¹ İlber Ortaylı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, Kronik, İstanbul, 2018, 282-283; Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi III: Yeni Türkiye’nin Oluşumu (Birinci Bölüm) (1923-1938)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2013, 16-17; Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi, Savaş Yay.*, Ankara 2010, s.316; *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Editör: Temuçin Faik Ertan, Siyasal Kitabevi, İstanbul, 2017, 154; Nuri Köstüklü, “Cumhuriyetçilik”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005, 271-275; Falih Rıfki Atay, *Çankaya-Atatürk’ün Doğumundan Ölümüne Kadar-*, Sena Matbaası, İstanbul, 1980, 376; Yalçın, Akbıyık, Akbulut, vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, 421; İsmet İnönü, *Hatıralar*, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1987, 175-176; E. Semih Yalçın, “Cumhuriyetin İlanında Emeği Geçenler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı:44, (1999), 567; Lord Kinross, *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, Türkçesi: Necdet Sander, Altın Kitaplar Yayınevi, 2003, İstanbul,444; İhsan Güneş, *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin Düşünsel Yapısı (1920-1923)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1997, 101-145,148-225; İhsan Güneş, “Cumhuriyet’in İlanı”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhuriyetin-ilani/> (Erişim Tarihi:18.05.2023).

¹² Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, 320. Yzb. Mustafa Kemal, 1908’de Meşrutiyet ilan edildiğinde Selanik Askerî Kulübünde arkadaşları Kazım Köprülü (Özalp), Nuri (Conker) ve Fethi (Okyar) ile sohbet ederken II. Meşrutiyetle yapılan inkılabın eksik kaldığını ve devrimin şahsen tamamlayacağını o günlerde söylemiştir. Afet İnan’a ilgili hadiseyi 1937’de anlatmış ve o gün arkadaşı Nuri Conker’in Yzb. Mustafa Kemal’in görev dağılımına gülerek bütün *bu işlerin içinde sen ne olacaksın?* sorusu üzerine *Ben mi? Ben de sizleri o makamlara koyabilen olacağım* cevabını verdiği kayıt altına alınmıştır. Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Yeni Baskıya Hazırlayan: Arı İnan, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2021, 98-99. İhsan Güneş, Mustafa Kemal’in Sofya Ataşemiliteriyken *Devletin esasını cumhuriyet ilkelerine göre hazırlamak gerekir* dediği ve

...Efendiler, bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da millî hâkimiyete dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak¹³ ifadesinde belirttiği üzere Kurtuluş mücadelesine başladığı andan itibaren amacının cumhuriyet olduğunu vurgulamıştır. Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a ulaştıktan sonra Sadrazamlığa yazdığı raporda (Samsun Raporu), ... *millet birlik olup hakimiyet esasını ve Türk duygusunu bir tutmuştur* ifadesine yer vererek cumhuriyeti tanımlayan *millet iradesine* vurgu yapmıştır. Atatürk, 20 Temmuz 1919'da Erzurum'da Mazhar Müfit'in *hükümet şekli ne olacak* sorusunda *açıkça söyleyeyim: Şekli Hükümet zamanı gelince, cumhuriyet olacaktır* cevabıyla cumhuriyet kelimesini ilk kez telaffuz etmiştir. Cumhuriyetin temel ilkesi, *ulusal egemenlik* ilk kez Amasya Genelgesinde dile getirilirken nasıl uygulamaya geçileceği Erzurum ve Sivas kongrelerinde belirlenmiştir. Millî Mücadele başladığı günden itibaren millî irade, millî hâkimiyet kavramları üzerinde durulmuş, genelge ve kongreler ilgili temel çerçevesinde gerçekleştirilmiş¹⁴ ve nihayetinde 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi,¹⁵ millî irade ve hakimiyet prensibiyle açılmıştır. Yeni devlet, ulusal egemenlik ilkesine dayalı, adı açık biçimde belirtilmemiş, başkanı seçilmemiş halk hükümetinden oluşan bir cumhuriyettir. Millî iradenin üzerinde başka hiçbir kuvvet olmadığını ifade eden kanunların uygulanması, saltanatın kaldırılması ve tüm bu gelişmeler sonucunda devletin yönetim biçiminin cumhuriyet olacağı aşikardır. Cumhuriyet, sistem olarak millî mücadele döneminde kurulduğu ve millî mücadele sonrası yapılan inkılâplarla desteklendiği halde, zamanı geldiğinde telaffuz edilmiş ve ilân edilmiştir.¹⁶

Egemenlik kayıtsız şartsız millete aittir¹⁷ ve Atatürk, 1927'de meclis komisyonunda hakimiyetin elde edilmesini şu sözlerle dile getirmiştir: *Hakimiyet ve saltanat hiç kimseye ilim gereğidir diye, görüşme ve tartışmayla verilmez. Hakimiyet, saltanat, kuvvetle, kudretle ve zorla alınır.*¹⁸Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına göre de *Egemenlik*

meşrutiyetle devlet sorunlarının çözülemeyeceğini öngördüğünü belirtir. Güneş, "Cumhuriyet'in İlanı", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhuriyetin-ilani/> (Erişim Tarihi: 18.05.2023).

¹³ Atatürk, Gazi Mustafa Kemal, *Gençler İçin Fotoğraflarla Nutuk*, Editör: Ali Berktaş, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2020, 9; Değerli, "Avustralya Basınında Türkiye'de Milli Egemenlik 1920-1924", 91.

¹⁴ Anadolu'daki kongrelerin sonucunda gerek İstanbul hükümeti gerekse dış basın Anadolu'da bir cumhuriyetin oluştuğunu görmektedir. Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta Ali Rıza Paşa'nın Ahmet Paşa'yı ziyaretinde Mustafa Kemal Paşa'yı kötüleyen sözler sarf ettikten sonra *Cumhuriyet yapacaklar Cumhuriyet!* diye bağırarak bahsederken aslında Osmanlı sarayında Mustafa Kemal Paşa'nın cumhuriyeti kuracağını keşfeden kişi olduğunu söyleyebiliriz. Gotthard Jaschke, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlanı Atatürk Devriminin Başlangıcı", <https://belleten.gov.tr/tam-metin/1292/tur#r4> (Erişim Tarihi:22.05.2023); Arıkan, "Cumhuriyetin İlanı ve İzmir Basını", 959. The Times Gazetesi, Sivas'taki Kongreye ilgili "Sivas'taki Anadolu Cumhuriyeti" ifadesini kullanmıştır. Arıkan, "Cumhuriyetin İlanı ve İzmir Basını", 959. Hükümet bunalımından sonra Refet Paşa'nın İstanbul Kalamış'ta bulunan köşkünde toplanan Rauf (Orbay), Refet (Bele), Dr. Adnan (Adıvar), Ali Fuat (Cebesoy) arasında Fethi Bey'in istifası üzerine değerlendirme yaparlarken Ali Fuat Cebesoy, *Cumhuriyetin İlanının arifesindeyiz* demiştir. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, 183.

¹⁵ Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Kongresi için Erzurum'da bulunduğu günlerde Mazhar Müfit Bey'le sohbetinde; *Zaferden sonra şekli hükümet Cumhuriyet olacaktır. Bunu size daha önce de bir sualiniz münasebetiyle söylemiştim. Padişah ve hanedan hakkında zamanı gelince icap eden muamele yapılacaktır* ifadesine yer verirken Kurtuluş Savaşı'ndan sonra cumhuriyetin ilanını müjdelemiştir. Mahzar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Cilt I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988, 35,131. Zafer Toprak, Cumhuriyet fikrinin 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışından bir gün sonra Mustafa Kemal Paşa'nın "Mütareke'den Meclis'in açılmasına kadar geçen zaman zarfında cereyan eden siyasi olaylar hakkındaki" meclis konuşmasının yanı sıra 1 Aralık 1921'de "Heyet-i Vekile'nin vazife ve mesuliyeti hakkındaki teklif müzakere ve münakaşası münasebetiyle" başlıklı konuşmasında Cumhuriyetin kurucu felsefesinin omurgasını oluşturduğunu ifade etmiştir. Zafer Toprak, *Atatürk: Kurucu Felsefenin Evrimi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020, 18.

¹⁶ Ramazan Tosun, "Cumhuriyetin İlanında Kamuoyu", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:12, (2002),100-102; Ali İhsan Gencer, Sabahattin Özel, *Türk İnkılâp Tarihi*, Der Yayınları:87, İstanbul, 2013, 209; Ayşe Afetinan, *M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları*, Yenigün Haber Ajansı Yayınları, Ankara 1999, 67; Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Cilt I, 74; Ortaylı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, 285; Yalçın, Akbıyık, Akbulut, vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, 421-422; Jaschke, "Türkiye Cumhuriyetinin İlanı Atatürk Devriminin Başlangıcı", <https://belleten.gov.tr/tam-metin/1292/tur#r4> (Erişim Tarihi: 22.05.2023); Güneş, "Cumhuriyet'in İlanı", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhuriyetin-ilani/> (Erişim Tarihi:18.05.2023). Türk milletinin iradesini mücadelenin dayanağı ve hareket noktası olarak belirleyen Mustafa Kemal Paşa, 21-22 Haziran 1919'da yayımladığı Amasya Tamiminde *Milletin bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır* ifadesine yer vermiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında toplanan Erzurum (23 Temmuz-7 Ağustos 1919) ve Sivas (4-11 Eylül 1919) kongrelerinde de *Milli iradeyi hâkim kılmak esastır* kararı alınmıştır. 23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) nin açılmasıyla millî egemenlik, meclis ve hükümet düzeyinde temsil edilmiştir. 25 Nisan 1920'de mecliste kabul edilen bir önergeyle *TBMM'nin üzerinde hiçbir kuvvetin olmadığı* ilkesi benimsenmiştir. 1921 Anayasası, egemenlik hakkını kayıtsız şartsız millete vererek sonraki anayasal düzenlemelerde, temel anayasal kural haline gelmiştir. Bu anayasal tutum, 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasına ve 29 Ekim 1923'te cumhuriyetin ilanına neden olacaktır. Değerli, "Avustralya Basınında Türkiye'de Milli Egemenlik 1920-1924", 91.

¹⁷ Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, 97; Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, 9; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, 59; Yalçın, Akbıyık, Akbulut, vd. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, 423. Hükümet bunalımının çözüme kavuşturulmaya çalışıldığı 29 Ekim 1923'de M. Kemal Paşa'nın Cumhuriyetin ilanı edilmesini önermesi üzerine Abdurrahman Şeref Bey de 1921 Teşkilatı Esasiye Kanununda belirtilen hakimiyetin kayıtsız ve şartsız millete ait olduğunu ifade eden maddenin Cumhuriyet rejimini işaret ettiğine dikkat çekmiştir. Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, 545-546; Yalçın, Akbıyık, Akbulut, vd. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, 421-422.

¹⁸ Mango, *Atatürk: Modern Türkiye'nin Kurucusu*, 424-425.

*kayıtsız şartsız ulusundur. Yönetim biçimi halkın kendi kaderini doğrudan doğruya ve eylemli olarak yönetmesi esasına dayanır. Türkiye devletinin hükümet biçimi Cumhuriyettir.*¹⁹ Kısaca Cumhuriyet, devlet başkanının seçimle belirlendiği bir sistem olmakla birlikte bir yönetim şekli olarak halkın, kendi kendini yönetmesidir.²⁰

Millî Mücadele kazanıldıktan sonra I. Meclis'te yer alan ve Mustafa Kemal Paşa'nın bazı silah arkadaşları,²¹ Mustafa Kemal Paşa'ya karşı muhalefeti²² kuvvetlendirmeye başlamışlardır. 2 Aralık 1922'de üç milletvekili, meclise milletvekili seçilebilmek için Türkiye'nin o günkü sınırlarında doğmuş olmak ya da başka bir yerden gelmiş olsa bile beş yıldır sürekli aynı yerde ikamet etmiş olmak şartı getiren ve Mustafa Kemal Paşa'yı siyaset dışı bırakma amacı taşıyan bir öneri sunmuşlardır. Mustafa Kemal Paşa'nın buna cevabı son derece sert olmuş ve *bizi öldürmedikçe, bizim kafamızdaki cereyanı boğmadıkça, başladığımız inkılab-ı teceddütkârane (yenilikçi devrim) bir an bile durmayacaktır*²³ ifadesine yer vererek inkılâpların devam edeceğine dikkat çekmiştir.²⁴ 1 Nisan 1923'te I. Meclis dağılma ve seçim kararı alırken 11 Ağustos 1923'te II. Meclis açılmış, meşrutiyet taraftarı ve Mustafa Kemal Paşa'ya karşı muhalif olan kişiler,²⁵ halifelik ve saltanat taraftarlığını sürdürmüşlerdir. 8 Nisan 1923'te Mustafa Kemal Paşa, 9 Umdeyi (İlke) ilan ederken 24 Temmuz'da Lozan Antlaşmasıyla diplomatik başarı kazanılmış, cumhuriyetin ilanını gerçekleştirecek II. Meclis, 11 Ağustos 1923'te yeniden açılmıştır. Diğer yandan 9-11 Eylül 1923'te Mustafa Kemal Paşa'nın genel başkanlığında Halk Fırkası kurulurken²⁶ adım adım cumhuriyetin ilanına giden süreç tamamlanmaktadır.

Cumhuriyetin ilânını hazırlayan son gelişmeler ise *Mustafa Kemal Paşa'nın hazırladığı anayasa değişikliği, Rauf Bey'e devlet reisliği makamını kuvvetlendireceğine dair verdiği söz, yabancı basına (Viyana gazetesi, Wiener Neue Freie Presse) verdiği demeç*²⁷ ve *hükümet bunalımı* olmuştur. İlk olarak Mustafa Kemal Paşa, özel kalemi Hasan

¹⁹ Turan, Türk Devrim Tarihi III: Yeni Türkiye'nin Oluşumu (Birinci Bölüm) (1923-1938), 13.

²⁰ *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılâp Tarihi*, Editör: Cemil Öztürk, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2005, 173; Ali Güler, *Atatürk ve Cumhuriyet*, Türkar Araştırma Dizisi, Ankara, 2003, 186.

²¹ Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay, Refet Bele, Dr. Adnan Bey, Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, 183. Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta, II. Mecliste gizli ve muhalif bir grubun olduğunu öğrendiğini belirtir. Rauf (Orbay), hükümetin başındaki kişi olmasına rağmen İsmet (Paşa)'yı Lozan zaferinden sonra Ankara'da karşılamayacağını ve seçim bölgesi Sivas'a gideceğini beyan etmesi üzerine M. Kemal Paşa bu şekilde davranmasının doğru olmadığını kendisine iletmiştir. Rauf Bey'de İsmet Paşa'yı karşılamamakta ısrar edince M. Kemal Paşa Rauf Bey'e hükümet başkanlığından ayrılmasını söylemiştir. Ayrıca *hükümet başkanlığından ayrılırken sizden rica ederim devlet başkanlığını güçlendiriniz* ifadesini kullanmıştır. Rauf Bey, *dediğinizi yapacağım kesin olarak güveniniz cevabından* Mustafa Kemal Paşa'nın anladığı Rauf Bey'in hilafet makamını düşünmesidir. Bu fikri destekleyen pek çok gerekçe vardır. Öncelikle Rauf Bey'in verdiği cevapta *cumhuriyeti kast etmediğini* beyan etmiştir ayrıca halife Abdülmecit ile İstanbul'da görüşmüş, kendisine iltifatını Allah'ın lütfu addetmiş, Fuat Paşa, Rauf Bey, Refet Paşa, Adnan Bey, Kazım Karabekir İstanbul'da Mondros Antlaşması ve Kars'ın kurtarılışını hatırlatan afişler bastırarak hilafeti destekleyen beyanatlarda bulunurken Refet Paşa ayrıca İstanbul'un payitaht kalmasını destekleyen açıklamaları yanı sıra hilafet lehinde desteğini dile getirdiğini belirtir. Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhuriyet ilanından önce gizli muhalefet olarak belirttiği grup Fuat Paşa, Rauf Bey, Refet Paşa, Adnan Bey, Kazım Karabekir olmakla birlikte hilafet yanlısı cumhuriyet karşıtı olduklarını ima eder. Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, 536-542.

²² Atatürk, o günlerde Nutuk'ta muhalif grubu şu sözlerle tanımlamıştır: *Mecliste, bizim görüş ve faaliyetlerimizle müşareket (ortaklık) aramaya lazım görmeksizin müstakilen ve gizli çalışan bir hizip (grup) belirdi*. Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, 539; Süreyya Aydemir, *Tek Adam (Mustafa Kemal 1922-1938) (Cilt III)*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2010, 138.

²³ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, 183; Cengiz Akseki, "Atatürk Yöntemlerinde Yöntem I: Ortam ve Lider", *Belgi Dergisi*, Sayı:3, (2012), 284.

²⁴ Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, Bugünkü Dille Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi, 2000, 487-492; Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, 182-183.

²⁵ Yalçın, Akbıyık, Akbulut, vd. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, 395-433; Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, 537-541. Ali Rıza Soyak eserinde gizli faaliyetlerde bulunan ve istişare yerine birtakım şahsi hislere kapılarak Fırka Umumi Reis (Parti genel başkanı) ve İcra Vekillerini (bakanlar kurulu) yıpratmaya çalışan muhalif bir hizbin varlığından bahseder. Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, 181. İsmet İnönü; Ali Fuat (Cebesoy), Rauf (Orbay), Kazım (Karabekir) isimlerini işaret eder. İnönü, *Hatıralar*, 163-185. Mustafa Kemal Paşa'ya karşı muhalif kişilerden olan Ali Fuat Cebesoy, Atatürk'ün demokratiği ve cumhuriyete olan bağlılığı hakkında Bkz. Ali Fuat Cebesoy, *Bilinmeyen Hatıralar*, Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul, 2001, 289-296.

²⁶ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, 537-543; Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, 183; Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999, 341; *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılâp Tarihi*, 176; Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, 169-170; Özhan Uluatam, *Geçmiş Bakmak: Cumhuriyet Dönemi İktisadi, Mali, Siyasi Olaylar Kronolojisi 1920-2000*, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2001, 40; Yalçın, Akbıyık, Akbulut, vd. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, 422. Cumhuriyetin ilanı meselesi, ilk defa ciddi anlamda 9-10 Eylül 1923'de TBMM'de Mustafa Kemal Paşa'nın odasında ele alınmış ve M. Kemal Paşa, "Türkiye, Cumhuriyet usulü ile idare olunur" şeklinde bir taslak hazırlamıştır. Yalçın, "Cumhuriyetin İlanında Emeği Geçenler", 572. 8 Ekim 1923'te Yunus Nadi, Yeni Gün Gazetesinde *Cumhuriyet idaremez tasrih ve yakında ilan olunacaktır* ifadesini kullanmıştır. Arıkan, "Cumhuriyetin İlânı ve İzmir Basını", 962.

²⁷ Hamza Eroğlu, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlânı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt:19, Sayı:56, 2003, 435-448; Andrew Mango, *Atatürk: Modern Türkiye'nin Kurucusu*, Türkçesi: Füsün Doruker, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2017, 455; Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, 341; Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, 183; Yalçın, "Cumhuriyetin İlanında Emeği Geçenler", 571; Eroğlu, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlânı", 446; Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, 171; Arıkan, "Cumhuriyetin İlânı ve İzmir Basını", 961; Kinross, *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, 445;

Rıza (Soyak)'ı Temmuz 1923'te yanına çağırarak müsvedde hazırladığı notları temize çekmesini ve Adliye Vekili Seyit Bey'e teslim etmesini istemiştir. Atatürk'ün verdiği notlarda, 20 Ocak 1921'de kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye'de yer alan devletin şekline dair kanunlardaki değişiklikler vardır. Kanun değişikliğine önerilen maddeler ise şöyledir: Türkiye devletinin hükümet şekli, cumhuriyettir. Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur. Türkiye Cumhurbaşkanı, devletin reisidir. Başbakan, Cumhurbaşkanı ve milletvekilleri tarafından seçilir. Bir başka önemli gelişme ise Mustafa Kemal Paşa'nın 22 Eylül 1923'te²⁸ *Wiener Neue Freie Presse* muhabiri Hans Lazar'a verdiği demeçtir. Mustafa Kemal Paşa, yabancı basına verdiği ilgili demeçte ilk defa *cumhuriyet* kelimesini yabancı kamuoyuna açıklamıştır. Mustafa Kemal Paşa, Nutuk'ta bahsettiği üzere *bir millî sır gibi vicdanımda taşıyarak*²⁹ diye bahsettiği cumhuriyet fikrini, Millî Mücadele sonrası uygulamaya koymuştur. Avusturya gazetesine verilen demecin özetinde, Türkiye'de cumhuriyetin kurulacağı ve Ankara'nın başkent olacağı açıkça ifade edilmiştir. Demecin bir özeti, İkdam gazetesinde Mecdi (Sayman) Bey tarafından çok kısa bir süre sonra yayınlanarak Türk kamuoyu da cumhuriyetin ilan edileceğinden haberdar edilmiştir. Türkiye'de Cumhuriyet rejiminin ilân edileceğiyle ilgili haberler gerek yabancı gerekse yerli basında büyük yankı uyandırmıştır.³⁰

Cumhuriyetin ilanına kadar önemli gelişmeler yaşanmıştır. 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması imzalanırken 2 Ekim 1923'te İtilaf Kuvvetleri İstanbul'dan ayrılmış ve 6 Ekim 1923'te Türk ordusu İstanbul'a girmiştir. Ankara, 13 Ekim 1923'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde oy birliğiyle onaylanarak Türkiye Devleti'nin başkenti olmuştur. Böylece mevcut rejimin isminin de bütün açıklığıyla belirtilmesi ve yeni devlet başkanının seçilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Muhalefetin yoğun baskısı sonucunda 27 Ekim 1923'te başta Ali Fethi (Okyar) Bey olmak üzere bakanlar kurulunun istifası³¹ ve 27-28 Ekim 1923'te TBMM'nin güvenini kazanacak bir kabine listesinin oluşturulamaması "hükümet bunalımı" olarak isimlendirilen sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, hükümet bunalımı üzerine 28 Ekim akşamı Çankaya'da arkadaşlarıyla³² akşam yemeği sonrası "Yarın cumhuriyeti ilan edeceğiz" diyerek güvendiği arkadaşları arasında görev dağılımını yapmıştır. 29 Ekim 1923 Pazartesi günü meclise gelen Mustafa Kemal ve İsmet Paşa, birlikte hazırladıkları tasarıyı meclise sunduktan sonra saat 20.30'da "Yaşasın Cumhuriyet" sesleri arasında cumhuriyet ilân edilmiş, aynı gece tüm yurttan 101 pare

Tosun, "Cumhuriyetin İlanında Kamuoyu", 103; Güneş, "Cumhuriyet'in İlanı", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhuriyetin-ilani/> (Erişim Tarihi:18.05.2023).

²⁸ Andrew Mango, Utkan Kocatürk, İhsan Güneş ve Zeki Arıkan, Viyana gazetesine verilen demecin 27 Eylül 1923'te verildiğini ifade ederken Sina Akşin, demecin tarihini 24 Eylül, Hamza Eroğlu ise 22 Eylül 1923 olarak vermiştir. Lord Kinross, Viyana'da yayınlanan gazetenin ismini verir ancak tarih vermemiştir. E. Semih Yalçın ve Ramazan Tosun, demecin tarihini 22 Eylül 1923 olarak belirtmiştir. R. Tosun, Viyana gazetesine verilen demecin yankılarının Türk basınında yer alan Akşam gazetesinde yayınlanma tarihi olarak 24 Eylül 1923 olduğunu belirtir. Bu nedenle ilgili demecin *Wiener Neue Freie Presse*'de yayınlanma tarihinin 22 Eylül 1923 olma ihtimalini güçlendirir. Andrew Mango, *Atatürk: Modern Türkiye'nin Kurucusu*, Türkçesi: Füsün Doruker, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2017, 455; Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, 341; Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, 183; Yalçın, "Cumhuriyetin İlanında Emeği Geçenler", 571; Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, 446; Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, 171; Arıkan, "Cumhuriyetin İlânı ve İzmir Basını", 961; Kinross, *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, 445; Tosun, "Cumhuriyetin İlanında Kamuoyu", 103; Yalçın, Akbiyık, Akbulut, vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, 425; Güneş, "Cumhuriyet'in İlanı", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhuriyetin-ilani/> (Erişim Tarihi:18.05.2023).

²⁹ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, 11; Tosun, "Cumhuriyetin İlanında Kamuoyu", 103; Güneş, "Cumhuriyet'in İlanı", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhuriyetin-ilani/> (Erişim Tarihi:18.05.2023).

³⁰ Eroğlu, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlânı", 446; Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, 178-186; Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, 170; Tosun, "Cumhuriyetin İlanında Kamuoyu", 101-107; Kinross, *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, 445; Aslı Yurdigül, Banu Erdoğan Çakar, "Sovyet Basınında Türkiye ve Türkiye Cumhuriyeti'nin İlanı: Pravda ve İzvestiya Gazeteleri Örneği", *SUTAD*, 47, (2019), 273-294; Mümin Yaşarov İsov, "Bulgar Basınında Türkiye Cumhuriyeti'nin İlanı", Çeviren: Serkan Cömertel, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı:1, (2016), 103-143; Güneş, "Cumhuriyet'in İlanı", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhuriyetin-ilani/> (Erişim Tarihi: 18.05.2023); "Cumhuriyetin İlanı", <https://isteaturk.com/g/icerik/Cumhuriyetin-ilani/193> (Erişim Tarihi: 28.04.2023); "Türkiye Halk Cumhuriyeti", <https://journocom.tr/cumhuriyet-bayrami-gazeteler-29-ekim> (Erişim Tarihi: 28.04.2023). Yerli basında, Viyana gazetesine verilen demeç ve cumhuriyetin ilanına yönelik 24 Eylül 1922'de Tevhid-i Efkâr gazetesi, *şekli hükümetimiz cumhuriyet mi olacak* diye soran bir başlıkta değerlendirilmelerini sunarken Akşam gazetesi aynı gün *Mustafa Kemal Paşa'nın pek mühim beyanatı* başlığı altında haber yapmıştır. Hakimiyet-i Milliye gazetesi 27 Eylül 1923'te "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun iki maddesi bir kelimeye hülasa: Cumhuriyet başlığın altında haberleştirmiştir. "Basında Cumhuriyetin İlanı", <https://journocom.tr/cumhuriyet-bayrami-gazeteler-29-ekim> (Erişim Tarihi:25.04.2023).

³¹ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, 541; İhsan Güneş, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Hükümetler: Programları ve Meclisteki Yankıları (1908-1923)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2012, 314-316; Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, 181.

³² Kemalettin Sami, (Deli) Halit (Karsıalan) Paşa, Kazım (Özalp), Fuat (Bulca), Ruşen Eşref ve İsmet (İnönü), Ali Fethi (Okyar) 28 Ekim 1923 akşamı Çankaya'da akşam yemeğinde misafir olarak bulunmaktaydı. Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, 536; İnönü, *Hatıralar*, 176; Mango, *Atatürk: Modern Türkiye'nin Kurucusu*, 458; Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, 174; *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 158; Yalçın, "Cumhuriyetin İlanında Emeği Geçenler", 574-575; Güneş, "Cumhuriyet'in İlanı", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhuriyetin-ilani/> (Erişim Tarihi: 18.05.2023).

top atışıyla kutlanmıştır. Yeni devletin yönetim biçiminin ismi de böylece verilmiştir.³³ Anayasa değişikliğini kabul eden meclis, oybirliğiyle 29 Ekim 1923'te Mustafa Kemal Paşa'yı Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı olarak seçerken 30 Ekim 1923'te İsmet (İnönü) Paşa, ilk Başbakan ve aynı gün Fethi (Okyar) Bey'de TBMM başkanı seçilmiştir.³⁴

29 Eylül-29 Ekim 1923'te Avustralya Basınında Türkiye Hakkında Yayımlanan Haberler

Avustralya basınında Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanına yönelik ilk haber, 29 Eylül 1923'te yayımlanırken Türkiye'de Cumhuriyet'in ilan edileceğine dair haberler, 12 Ekim 1923'e kadar Avustralya gazetelerinde sıkça yer almıştır. 29 Eylül 1923'te pek çok Avustralya gazetesi, *Türkiye'de Cumhuriyet'in ilan edildiği söylentilerinin olduğunu* gazete sütunlarında paylaşmıştı.³⁵ *Daily Telegraph* Gazetesi, *birkaç gün önce Ankara, Türkiye'de Cumhuriyeti ilân edeceğini*³⁶ ve ilk Cumhurbaşkanı'nın Mustafa Kemal Paşa olacağını okuyucularına duyurmuştur.³⁷ Avustralya basınında, haberin kaynağı olarak bazı gazeteler, Londra'yı gösterirken bir kısmı ise Viyana işaret etmiştir. Avustralya basınında Türkiye'de Cumhuriyet ilan edilmeden önce Türkiye'de Cumhuriyet'in ilân edildiği yönünde haberler, 1 Ekim 1923'den itibaren yapılmaya başlanmıştır.³⁸

Advertiser Gazetesi, 1 Ekim 1923'te "Türkiye Bir Cumhuriyet" başlıklı haberinde Viyana'da bir muhabirin Türkiye'de Cumhuriyet'in ilan edildiği üzerine bir haber yapıldığını belirtmiştir. 28 Eylül 1923 tarihli Londra'dan iletilen haberde, Viyana'dan iletilen habere göre; Türkiye'de Cumhuriyet'in ilan edildiği söyleniyor. Son zamanlarda, Ankara'da yeni devletin hükümet biçimiyle ilgili tartışmaları devam ediyor. Parti, son günlerde cumhuriyetçi bir yönetim şekli önerdi ve Mustafa Kemal, cumhurbaşkanlığı için en güçlü adaydır ifadesine yer vermiştir.³⁹

³³ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, 491-551; Gâzi Mustafa Kemal, *Yarım Cumhuriyeti İlan Edeceğiz (Söylev'den Günümüz Türkçesiyle)*, Yenigün Haber Ajansı Yayıncılık, Ankara, 1998, 10-28; Atay, *Çankaya-Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar*, 377-381; Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, 97-98; Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, 201-203; Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, 342-343; Nurettin Güz, "Cumhuriyetin İlanına Basının Bakışı", *Selçuk İletişim*, Cilt:1, Sayı:1,(1999), 8; Arıkan, "Cumhuriyetin İlanı ve İzmir Basını", 962-965; Yalçın, "Cumhuriyetin İlanında Emegi Geçenler", 568,573; Uluatam, *Geçmiş Bakmak: Cumhuriyet Dönemi İktisadi, Mali, Siyasi Olaylar Kronolojisi 1920-2000*, 40-41; Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, 537-544; Eroğlu, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlanı", 11-18; Aydemir, *Tek Adam (Mustafa Kemal 1922-1938) (Cilt III)*, 135; Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, 169-181; Turan, *Türk Devrim Tarihi III: Yeni Türkiye'nin Oluşumu (Birinci Bölüm) (1923-1938)*, s.13-14; Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, 183; Kinross, *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, 447; Mango, *Atatürk: Modern Türkiye'nin Kurucusu*, 457-458; Gencer, Özel, *Türk İnkılâp Tarihi*, 209-211; İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılâp Tarihi, 176; *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 154-160. İlber Ortaylı, 1923 meclisinin 286 milletvekiline sahip olduğunu cumhuriyet oylamasında 158 üyenin evet dediğini, diğerlerinin çekimser kaldığını belirtir. Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, 543; Ortaylı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, 289; Kinross, *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, 447; *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 159; Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, 343-344; Yalçın, Akbıyık, Akbulut, vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, 429; Arıkan, "Cumhuriyetin İlanı ve İzmir Basını", 968, 969; "Cumhuriyetin İlanı", <https://www.atam.gov.tr/duyurular/cumhuriyetin-ilani> (Erişim Tarihi:23.01.2023); Güneş, "Cumhuriyet'in İlanı", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhuriyetin-ilani/> (Erişim Tarihi:18.05.2023). İsmet Paşa 30 Ekim 1923'te Başbakanlık görevine 166 Mebusun oybirliğiyle güvenoyu almıştır. Aynı gün Fethi Bey Meclis Başkanlığına 158 Mebusun katıldığı seçimde 151 oy alarak seçilmiştir. Yalçın, Akbıyık, Akbulut, vd. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, 430.

³⁴ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, 547-551; Mango, *Atatürk: Modern Türkiye'nin Kurucusu*, 459; Kinross, *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, 447-448; Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, 186; *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 159-160; Uluatam, *Geçmiş Bakmak: Cumhuriyet Dönemi İktisadi, Mali, Siyasi Olaylar Kronolojisi 1920-2000*, 41; Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, 344. 9 Ekim 1923'te Malatya Milletvekili İsmet Paşa ve on dört arkadaşının imzalarıyla yeni devletin başkentinin Ankara olması için meclise önerge sunulmuş ve 13 Ekim 1923'te oybirliğiyle kabul edilmiştir. Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, 538-539; Yalçın, Akbıyık, Akbulut, vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, 425.

³⁵ "Turkey" "A Republic Rumored", *Daily News*, 29 September 1923, 1,6; "Turkey", "Rumored Republic", *Goulburn Evening Penny Post*, 29 September 1923, 2; "Is a Turkey Republic?", *Herald*, 29 September 1923, 7; "Turkey", "Rumour of Republic", *Maitland Daily Mercury*, 29 September 1923, 7; "Rumor From Vienna", "Turkey has Republic", *News*, 29 September 1923, 1; "Turkey a Republic", "According to Rumor", *Saturday Journal*, 29 September 1923, 1.

³⁶ "Summary", *Daily Telegraph*, 29 September 1923, 1.

³⁷ "Turkish Republic", "Kemal First President", *Kalgoorlie Miner*, 29 September 1923, 5; "Turkey", "To be Proclaimed a Republic", *Mercury*, 29 September 1923, 9; "Turkey May be Republic", *Recorder*, 29 September 1923, 1; "General Cable News", *Sydney Morning Herald*, 29 September 1923, 15; "Turkey a Republic", *Tweed Daily*, 29 September 1923, 5; "Turkey a Republic", "Rumor in Vienna", "Kemal as President", *Telegraph*, 29 September 1923, 8; "General Cable News", *West Australian*, 29 September 1923, 11.

³⁸ "A Republic in Turkey", *Albany Despatch*, 1 October 1923, 2; "Turkey", "Republic Proclaimed", *Daily Telegraph*, 11; "Republic in Turkey", *Northern Star*, 1 October 1923, 5; "A Premature Report", *Queensland Times*, 1 October 1923, 5; "Turkish Republic Rumored", *Recorder*, 1 October 1923, 1; "Turkey", "Republic Mooted", *West Australian*, 1 October 1923, 7; "The Near East", "A Turkish Republic", *Northern Miner*, 2 October 1923, 3; "Turkish Politics", *Northern Miner*, 3 October 1923, 4; "Turkey", "Rumor of Republic", *Maitland Weekly Mercury*, 6 October 1923, 12; *Nor-West Echo*, 6 October 1923, 7.

³⁹ "Turkey a Republic", "A Vienna Rumor", *Advertiser*, 1 October 1923, 10.

Benzer bilgiler, Avustralya basınında yer alan pek çok gazetede de farklı başlıklar altında yer bulmuştur.⁴⁰ Avustralya gazetelerinden *Lithgow Mercury*, diğer gazetelerden farklı olarak aynı haberin doğruluğunu Ankara'ya dayandırarak bildirmiş ve birkaç gün içinde Türkiye'de Cumhuriyetin ilan edileceği, Mustafa Kemal Paşa'nın da ilk cumhurbaşkanı olarak seçileceğini belirtmiştir.⁴¹ Viyana, Londra ve Ankara'ya dayandırılarak Türkiye'de Cumhuriyet'in ilan edileceği ve ilk cumhurbaşkanının Mustafa Kemal Paşa olacağı üzerine Avustralya basınında yapılan haberlere, 29 Eylül 1923-5 Ekim 1923 tarihleri arasında sıklıkla yer almış hatta bazı gazeteler Türkiye'de Cumhuriyet'in ilan edildiğini dahi ifade etmişlerdir.

8 Ekim 1923'te *Brisbane Courier* Gazetesi, Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafının altında *Türkiye'nin kurtarıcısı Mustafa Kemal başkanlığında olan Ankara Meclisi, Türkiye Cumhuriyeti'ni ilân edecek. Türkiye'nin küllerinden yeniden doğması ve dünya siyasetinde yeniden güç haline gelmesi, Kemal'in sayesinde* ifadelerine yer vermiştir.⁴² *Daily News* Gazetesi, Büyük Britanya'da yayın yapan *Exchange Telegraph Company*'nin (Londra) İstanbul muhabirine dayandırarak verdiği haberinde, çoğunluk Partisi'nin (Halk Fırkasını kastederek) Mustafa Kemal Paşa başkanlığındaki altı saatlik toplantının ardından Türk Devletinin yeni adının, *Türkiye Cumhuriyeti ve Ankara'nın başkent olmasına*⁴³ oybirliğiyle karar verdiğini belirtmiştir.⁴⁴ 8-9 Ekim 1923'te Avustralya gazetelerinde yer alan haberin içeriğinden anlaşılacağı üzere Türkiye'de sadece cumhuriyetin ilan edilmeyeceği aynı zamanda başkent de değişeceğinin bilgisi verilmiştir. 9 Ekim 1923'te İsmet Paşa'nın başkanlığında meclise sunulan bir önergeyle Ankara, 13 Ekim 1923'te başkent olmuştur.⁴⁵ Avustralya kamuoyunda Ankara'nın başkent olacağı ve Türkiye'de Cumhuriyet'in ilan edileceğine dair haberler, 8-9 Ekim 1923'te okuyucularına duyurulmuştur.

Telegraph Gazetesi, 8 Ekim 1923'te "Türkiye Bir Cumhuriyet" başlıklı yazısında Türkiye'nin cumhuriyet ile yönetileceğini belirtirken Türkiye'yle ilgili tarihi ve geleceğe vurgu yapan değerlendirme içerikli önemli bir haber yayınlamıştır. 12 Ekim'de aynı haber içeriğine *Week* Gazetesi de yer verirken iki gazete;

"Türkiye'de iktidarda olan Mustafa Kemal'in partisi, bu ülkenin bir cumhuriyet olmasına karar vermiştir. Başta Büyük Britanya, Fransa ve Rusya olmak üzere önde gelen yabancı devletler için Türkiye'nin nasıl yönetileceğinden çok, işlerin dünyanın geri kalanını rahatsız etmesine ve iyi dostları birbirleriyle savaşa sokmasına izin verip vermeyeceği önemlidir. Türkiye'nin son altmış ya da yetmiş yıllık tarihi, her zaman Türkiye'nin lehine olmayan ve onu ustalıkla yönetmenin kaydına sahne olmuştur. İngiltere, Fransa, Rusya ve Avusturya'nın devlet adamları, (Türkiye hakkında) pek çok deneyimle öğrenilmiş notlar kaleme aldılar ancak tüm bildikleri Türkiye korkusuyla ifade edilebilirdi. Sultan ne yapacaktı? Her ülke, diğer ülkelerin birleşip kendisini dışarıda bırakacağından korkuyor gibi görünmekteydi. Türkiye hakkındaki endişelerin sonucu, Lozan Konferansı'nda olduğu gibi çok yakın bir zamanda bile görüldü. Türk delegeleri, Türkiye'nin esenliğiyle ilgili her türlü araştırmanın ve geleceğiyle ilgili kaygıların, Türk halkını düşünmekten değil, esas olarak diplomasiden kaynaklandığını yeterince iyi biliyorlardı. Türkiye, bir cumhuriyet olarak diplomatik arenaya "kendi başına" girese ve başkalarının oyunlarına piyon olmayı reddederse Balkanlar'da ve çevresinde büyük bir gelişme şansı vardır."⁴⁶

⁴⁰ "Turkey", "Proclaiming in Turkey", *Bundaberg Mail*, 1 October 1923, 5; "Turkey A Republic", *Examiner*, 1 October 1923, 5; "Turkish Government", "Republic Probable", *Kalgoorlie Miner*, 1 October 1923, 5; "Republic of Turkey", *Mercury*, 1 October 1923, 7; "General Cables", *Argus*, 1 October 1923, 9; "Turkish Republic", *Sunraysia Daily*, 1 October 1923, 3; "Republic of Turkey", "Discussion at Angora", *Telegraph*, 1 October 1923, 7; "An Explanation", *West Australian*, 1 October 1923, 7; "President Kemal", *Cairns Post*, 2 October 1923, 5; "Republic in Turkey", "Kemal as President", *Daily Mercury*, 2 October 1923, 5; "Reporter Republic for Turkey", *Northern Standard*, 2 October 1923, 3; "Angora Government", *Recorder*, 2 October 1923, 2; "New Turkish Constitution", *Albany Advertiser*, 3 October 1923, 3; "Turkey", "The New State", *Morning Bulletin*, 3 October 1923, 7; "President Kemal", *Northern Herald*, 3 October 1923, 7; "Turkish Politics", *Northern Miner*, 3 October 1923, 4; "Turkey", *Western Mail*, 4 October 1923, 27; "British and Foreign", *Week*, 5 October 1923, 15; "Turkey", *Capricornian*, 6 October 1923, 15; "Turkey a Republic", *Chronicle*, 6 October 1923, 28;

⁴¹ "Earlier Cables", *Lithgow Mercury*, 1 October 1923, 2; "Miscellaneous", *Richmond River Express and Casino Kyogle Advertiser*, 1 October 1923, 5; "Sporting", *Braidwood Review and District Advocate*, 2 October 1923, 5; "Turkish Republic", *Western Argus*, 2 October 1923, 28; "British and Foreign News", *Western Mail*, 4 October 1923, 28; "Here and There", *Longreach Leader*, 5 October 1923, 10; "International", *Queenslander*, 6 October 1923, 31.

⁴² *Brisbane Courier*, 8 October 1923, 5.

⁴³ 16 Ekim 1923'te *Advocate* Gazetesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 20 çekimsere oya karşı çoğunluğun reyinin Türkiye Cumhuriyeti'nin başkentinin Ankara olması lehinde oy verdiğini haber yapmıştır. "Angora, Capital of Turkey", *Advocate*, 16 October 1923, 1; "Turkey's New Capital Angora Chosen", *Ballarat Star*, 16 October 1923, 1.

⁴⁴ "Turkey", "The Republic", "Angora Decision", *Daily News*, 8 Ekim 1923, 5; "The Turkish Republic", *Examiner*, 8 Ekim 1923, 5; "The New Capital of Turkey", *Leader*, 8 October 1923, 2; "Summary", *Sydney Morning Herald*, 8 October 1923, 1; "Turkish Republic", *Advocate*, 8 October 1923, 1; "Republic of Turkey", *Goulburn Evening Penny Post*, 9 October 1923, 4; "Turkey", "Republic Proclaimed", *Morning Bulletin*, 9 October 1923, 8.

⁴⁵ Mango, *Atatürk: Modern Türkiye'nin Kurucusu*, 456.

⁴⁶ "Turkey a Republic", *Telegraph*, 8 October 1923, 6; "Turkey a Republic", *Week*, 12 October 1923, 3.

ifadesine yer vermiştir. İlgili ifadelerden anlaşılacağı üzere Türkiye hakkında gerçekçi bir yaklaşımla ifade edilen değerlendirmede geçen yetmiş yılda Türkiye korkusu üzerine yazılmış istihbari bilgiler ve diplomatik savaşlar çerçevesinde Türkiye'nin aleyhine gelişmeler yaşandığını belirtirken Türkiye'nin yeni rejimiyle uluslararası arenada, güçlü devletlerin oyunlarına gelmeden ve bağımsız bir politika izlemesi halinde yakın coğrafyasında etkin bir güç haline gelebileceği öngörüsünde bulunulmuştur. Bahse konu yorum, öngörülemeyen tehditlerin değiştiği bir süreci işaret ederken Türkiye'nin yeteneğine bağlı olarak güç potansiyelini sorgulamış ve ittifakların Makyavelist ya da pragmatist tutumuna dikkat çekmiştir. İlgili değerlendirme, Türkiye'de henüz yeni rejimin ilan edilmesi üzerine söylentilerin Batı kamuoyunda yapıldığı bir dönemde, yeni Türkiye ve rejimin Batıda uyandırdığı etkinin yorumlanması açısından değerlidir.

9 Ekim 1923'te *Barrier Miner* Gazetesi "Milletlerin Resmi" isimli yazısında;

"Türkiye, resmin diğer yüzünü gösteriyor ve Mustafa Kemal Paşa'nın ilk cumhurbaşkanı olarak cumhuriyet elbisesini tercih ederek eski imparatorluk paltosunu çıkarmanın eşğinde olduğu bildiriliyor. Milliyetçi lider, ününü Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Küçük Asya'daki faaliyetleri sırasında Genç Türklerin ya da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin desteğine borçludur. İktidara gelişi, biraz Napolyonvari bir havadadır. Gazete, bu benzetmeyi daha da ileri götürerek cumhurbaşkanlığından diktatörlüğe ve nihayetinde sultanlığa ulaşması şaşırtıcı olmayacaktır ifadesine yer veriyor. Türkiye, kaybettiği toprakların yasını tutuyor ve bir lideri olmadan kaybolan halk, özellikle de fanatizm ve İslami gücün yeniden canlanması vaadiyle alevlenirse, kendi seçimlerini körü körüne takip edecektir. Genel olarak bakıldığında, cumhuriyetçilik tıpkı viski gibidir ancak sonradan edinilmiş bir zevke ya da oluşması ve alışılması zaman alan bir alışkanlığa sahip olanlar için kabul edilebilir görünmektedir. İsviçre ve Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi, yavaş yavaş edinildiğinde ve ölçülü bir şekilde uygulandığında ulusal sistem değişime alışır ve kendini yeni halifelığe adapte eder"⁴⁷ değerlendirmesini yapmıştır.

Öte yandan *Barrier Miner* Gazetesi ise yakında Türkiye'de cumhuriyetin ilan edileceği ancak ilk cumhurbaşkanı seçilmesi öngörülen Mustafa Kemal Paşa'nın diktatörlüğe yönünde yorumda bulunmuştur. Haberin devamında, Türkiye'de uygulanacak cumhuriyetin bazı Batı devletlerinde (İsviçre, ABD) olduğu üzere hızlı bir biçimde gelişmeyeceği ve Türkiye toplumunun alışma ya da içselleştirmede sorunlar yaşayabileceğine dair izlenimlere işaret edilmiştir. Gazete, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliği elde etmesini, İttihat Terakki Cemiyetine borçlu olduğunu ya da Napolyonvari bir şekilde yönetime hâkim olduğu yönünde ilgisiz benzetmeler yaparak açıklarken Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından sonra Mustafa Kemal Paşa'nın diktatörlüğe ya da halife olabileceği gibi asılsız tahminlerde de bulunmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'nin toplumsal, politik ve tarihi olarak imparatorluğun kaybettiği toprakları (Balkan ya da Arap coğrafyası), yeniden elde etmek gibi bir maceraya sürüklenebileceği ve bu düşüncenin de (milliyetçi) bir radikalizm ya da İslamiyet'in yeniden canlandırılması fikrinden kaynaklanabileceği öngörüsünde bulunarak cumhuriyetin ilanı sonrası Türkiye hakkında olabilecek tehditlere de hazırlıklı olunması uyarısında bulunmuştur. Türkiye hakkında bu tip Batı tarzı değerlendirmeler, Türkiye'nin kalıtsal potansiyeline ya da Batı için risklere dikkat çekmesi açısından önemlidir.

Avustralya Basınında 29 Ekim 1923 Sonrası Yayınlanan Haberler

Avustralya basınında Türkiye'de Cumhuriyetin ilan edileceğine dair yer alan haberler, 12 Ekim 1923'te son bulmuştur. Türkiye'de 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetin ilanından bir gün sonra Avustralya Basını bu konuyu yeniden gazete sütunlarına taşımıştır. Nitekim 30 Ekim 1923'te *News* Gazetesi, 29 Ekim tarihli Reuters'in verdiği bilgiye dayandırarak yayınladığı haberinde, *Ankara Meclisi'nin devletin yönetim şeklinin cumhuriyet olduğuna karar verdiğini ve oybirliğiyle Mustafa Kemal'i cumhurbaşkanı seçtiğini* haber yapmıştır.⁴⁸ Gazete, Avustralya basınında Türkiye'de cumhuriyet rejiminin kabul edilmesine yönelik *ilk haber yapan gazete* olmasının yanı sıra Eylül ayından itibaren dünya basınında Türkiye'de Cumhuriyetin ilân edileceğine dair yer alan haberlerin gerçekleştiğini Avustralya kamuoyuna açıklamıştır. Aynı içeriğe sahip haber, 31 Ekim 1923'te Avustralya basınında yer alan diğer gazetelerde de yer almıştır.⁴⁹ *Daily News*, *Daily Standard*, *Geralton Express*, *West Australian* ve *World* gazeteleri de İstanbul'a dayandırdıkları haberde, *Ankara'dan gelen telgrafa göre Büyük Millet Meclisi'nde*

⁴⁷ "Picture of Nations", *Barrier Miner*, 9 October 1923, 2.

⁴⁸ "Republic in Turkey", "Kemal Elected President", *News*, 30 October 1923, 7.

⁴⁹ "Turkey a Republic", "Kemal Pasha President", *Age*, 31 October 1923, 11; "Republic in Turkey", *Daily Telegraph*, 31 Ekim 1923, 4; "Turkey a Republic", *Examiner*, 31 October 1923, 4; "Turkey a Republic", "Mustapha Kemal First President", *Maryborough Chronicle*, *Wide Bay and Burnett Advertiser*, 31 October 1923, 5.

çoğunluğa sahip partinin cumhuriyeti ilân ettiğini ve Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhurbaşkanı olduğunu bildirmiştir.⁵⁰

31 Ekim 1923'te *News*, Reuters'e (30 Ekim 1923 tarihli) dayandırarak verdiği haberinde;

"İsmet Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı görevini kabul ettiği ve kabine kurmayı taahhüt ettiğini bildirdi. Mustafa Kemal Paşa'nın (Ankara Hükümeti'nin Anadolu'daki Ordular Başkomutanı) Yunanlılara karşı kazandığı askerî başarıların ardından Ankara Hükümeti, 2 Kasım 1922'de kendisine olağanüstü yetkiler verildiğini ve saltanatın kaldırıldığını ilan etti. Sultan VI. Mehmet, padişah/halife (İslam'ın ruhani lideri) olarak görevden alındı ve kuzeni Abdülmecid Efendi, halkın temsilcileri tarafından halifelğe seçildi. Mustafa Kemal Paşa, Ankara Meclisi'ni (TBMM) ve milliyetçiler tarafından kurulan sorumlu bakanlığı hayata geçirdi. Çanakkale'de General Liman Von Sanders'in emrinde görev yapmış ve savaştan sonra kendi birlikleriyle milliyetçi hareketin çekirdeğini oluşturmuştur. Halkın hayal gücü, Mustafa Kemal Paşa'ya gerçek etkisiyle orantısız bir siyasi konum atfetmektedir. Kemal Paşa'nın dış işlerine karışmak için ne eğitimi ne de eğilimi vardır. Bir politikacı olarak kendi millet meclisini kontrol etmekte zorlandığı bilinmektedir. Her şeyin ötesinde o, büyük bir asker ve samimi bir vatansverdir. İsmet Paşa, Kemal Paşa'nın ordusunun kurmay başkanıydı ve Lozan Konferansı'nda Türkiye'yi temsil etti. Söylendiğine göre burada (Lozan'da) Earl Curzon ve Yunan temsilci Venizelos'la boy ölçüşecek kadar başarılı olmuştu."⁵¹

diye belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Çanakkale Savaşı ve Türk Kurtuluş Savaşı'nda askerî bir deha olarak başarılı olduğu konusunda tarihsel bir özet sunulan haberin ayrıntısında saltanatın kaldırılarak saltanat ve halifeliğin birbirinden ayrıldığı ve Abdülmecid Efendi'nin halife olduğu belirtilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın tüm bu başarılı askerî ve politik başarılarla birlikte TBMM ve dolayısıyla Türk milletinin siyasi lideri olduğu ancak büyük bir asker ve vatansver olarak Mustafa Kemal Paşa'nın dış politika eğitimi almaması ve eğilimi olmadığı belirtilmiştir. Bununla birlikte dış politika eğitimi almamış olmasına rağmen asker bir şahsiyet olarak İsmet Paşa'nın gerek Büyük Britanya'nın Lozan'da temsilcisi olan Lord Curzon gerekse Yunanistan'ın temsilcisi Venizelos'a karşı Lozan'da başarılı bir dış politika yürüttüğü ayrıca belirtilmiştir.

Avustralya basınında Kasım ayında Türkiye'de Cumhuriyetin ilanına yönelik iki haber yayınlanmıştır. 1 Kasım 1923'te *Daily Standard* Gazetesi, Türkiye'de cumhuriyetin ilanından sonra Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in ilk yaptığı yasa olarak, İsmet Paşa'yı yeni kabineyi kurması için görevlendirdiği ve İsmet Paşa'nın da bu daveti kabul ettiği bildirilmiştir.⁵² Böylece Türkiye'de Cumhuriyetin ilanından hemen sonra Türkiye'nin ilk cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal Paşa'nın ilk siyasi icraatının İsmet Paşa'yı Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk başbakanı olarak görevlendirdiğine dikkat çekilmiştir. *Lithgow Mercury* Gazetesi, 2 Kasım 1923'te *Ankara Millî Meclisi'nde (TBMM) Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığı (Cumhurbaşkanlığı) altında Türkiye'de cumhuriyetin ilan edildiği* haber yapılarak⁵³ Avustralya basınında Türkiye'de cumhuriyetin ilanına dair yapılan son haberde yayınlanmıştır.

Sonuç

Avustralya kamuoyunda Türkiye'de cumhuriyetin ilanına dair haberler, iki bölümde kategorize edilmiştir. İlk bölüm, Avustralya basınında Türkiye'de Cumhuriyetin ilanı öncesi yayınlanan haberlerdir. 29 Eylül 1923'te konuya ilişkin yapılan haberler, 1 Ekim'den itibaren devamlılık arz etmiş ve 12 Ekim 1923'te tamamlanmıştır. İkinci kategoride ise 29 Ekim 1923'te Türkiye'de Cumhuriyetin ilanı sonrası ilk haber, 30 Ekim 1923'te yapılmakla birlikte Ekim ayında yapılan haberler 31 Ekim 1923'te devam etmiş ve konuya ilişkin haberler, 2 Kasım 1923'te sonlanmıştır. Avustralya basınında, 8-9 Ekim 1923'de Ankara'nın başkent olacağı ve 16 Ekim 1923 tarihinde de Ankara'nın başkent olduğu üzerine haberler yayınlanmıştır. Çalışmada, Avustralya basınında Türkiye'de Cumhuriyetin ilanıyla ilgili yetmiş beş habere yer verilirken 29 Eylül 1923-2 Kasım 1923 tarihleri arasında Avustralya basınında elli farklı gazete konuyu haber yapmıştır.⁵⁴ İlgili gazetelerin tamamı ulusal basında yer

⁵⁰ "Turkey", "Republic Proclaimed", *Daily News*, 31 October 1923, 7; "Turkey a Republic", "Mustapha Kemal First President", *Daily Standard*, 31 October 1923, 5; "Turkey a Republic", "Mustapha Kemal First President", *Geraldton Express*, 31 October 1923, 3; "Turkey", "Republic Proclaimed", *West Australian*, 31 October 1923, 7; "Affairs in Turkey", "Republic Proclaimed", "Mustapha Kemal President", *World*, 31 October 1923, 5.

⁵¹ "Turkish Republic", "Kemal to Form Cabinet", "Ismet Pasha President", *News*, 31 October 1923, 8.

⁵² "Turkish Republic", "Ismet Pasha to Form Cabinet", *Daily Standard*, 1 November 1923, 5.

⁵³ "Cable News", *Lithgow Mercury*, 2 November 1923, 6.

⁵⁴ World, Albany Despatch, Queensland Times, West Australian, Advocate, Recorder, Week, Western Mail, Brisbane Courier, Lithgow Mercury, Sydney Morning Herald, Longreach Leader, Queensland Herald, Albany Advertiser, Richmond River Express and Casino Kyogle Advertiser, Nor-West Echo, Barrier Miner, Cairns Post, Northern Herald, Daily Telegraph, News, Northern Star, Goulburn Evening Penny Post, Mercury,

almakla birlikte önemli bir kısmı yüksek tirajlı gazetelerdir.⁵⁵ Türkiye’de cumhuriyetin ilan edilmesi hakkında Ekim ayında on bir ve Kasım ayında iki olmak üzere cumhuriyetin ilanından sonra on üç farklı gazetede, on üç haber okuyucuya duyurulmuştur. Avustralya basınında cumhuriyetin ilanından önce altmış iki haberin yapıldığı göz önüne alındığında, cumhuriyetin ilanı öncesi yapılan haberlerin, sonrası yapılan haberlere oranla daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun temel nedeni, Avustralya ve dünya basınında yer alan Türkiye’de Cumhuriyetin ilanına yönelik haberlere dair yüksek beklentili söylentilerin 29 Ekim 1923’te gerçekleşmiş olması olarak gösterilebilir. Türkiye’de Cumhuriyetin ilanı ile ilgili Avustralya gazetelerinin haber ve başlıkları, çoğunlukla Londra kaynaklı olmasından dolayı birbirine benzer ve birbirini destekler niteliktedir.

Türkiye’de Cumhuriyetin ilan edilmesiyle ilgili Avustralya basınında yer alan haberler, Avusturya’da yayınlanan *Wiener Neue Freie Presse* gazetesinin yaptığı röportaj üzerine 29 Eylül 1923’te haberleştirilmiştir. Avustralya basınında Türkiye’de Cumhuriyetin ilan edileceği üzerine haberler, Viyana ve Londra kaynağına dayandırılarak ilk defa 29 Eylül 1923’te on dört gazetede⁵⁶ yer verilmiştir. Türkiye’de Cumhuriyetin ilan edileceğine yönelik Ekim ayında ilk haber, 1 Ekim tarihinde yayınlanmakla birlikte 12 Ekim’e kadar cumhuriyetin ilanına yönelik söylentiler haberleştirilmiştir. Türkiye’de cumhuriyetin ilanından sonra Avustralya basınında ilk ve tek haber, 30 Ekim 1923’te *News Gazetesinde* yayınlanmış ve cumhuriyetin ilanına yönelik Avustralya basınında yer alan diğer gazeteler tarafından 31 Ekim 1923’te okuyucularına duyurulmuştur. Türkiye’de Cumhuriyetin ilanına dair son haber, 2 Kasım 1923’te *Lithgow Mercury* gazetesinde yayınlanmıştır. Niceliksel açıdan Avustralya basınında, Mustafa Kemal Paşa’nın cumhurbaşkanı olacağı, cumhuriyetin ilanı ve cumhuriyetin ilanı söylentilerine dair haberler, temelde Viyana merkezli yapılmış olsa da genel olarak haberler Londra (Reuters) kaynaklı okuyuculara duyurulmuştur. *Daily Telegraph* (29 Eylül 1923) ve *Lithgow Mercury* (1 Ekim 1923) gazeteleri olmak üzere sadece iki gazete, Ankara’yı cumhuriyetin ilanına yönelik haberin kaynağı olarak göstermiştir. Bununla birlikte *Daily News* (8 Ekim 1923), *Examiner* (8 Ekim 1923), *Sydney Morning Herald* (8 Ekim 1923), *Advocate* (8 Ekim 1923), *Goulburn Evening Penny Post* (9 Ekim 1923), *Morning Bulletin* (9 Ekim 1923) gazeteleri, cumhuriyetin ilan edileceği ve Ankara’nın başkent olacağı üzerine Ankara hükümetinin resmî yaptığı açıklamaya dayandıran haberler yapmışlardır. Genel olarak Avustralya gazetelerinin konuya ilişkin haber kaynakları, Viyana, Londra ve İstanbul olmasının yanı sıra Ankara’nın resmî açıklamalarına dayandırılan haberlere de yer verilmesi Türkiye’de cumhuriyetin ilanına yönelik Avustralya basınına tarafsız bir yayıncılık anlayışı izlediğini söyleyebiliriz.

Avustralya basınında, Türkiye’de cumhuriyetin ilan edileceği söylentileri ya da cumhuriyetin ilanına yönelik haberlerin dışında Türkiye ve cumhuriyet olgusu temelinde az da olsa bazı değerlendirmelere yer verilmiştir. 8 Ekim 1923’te *Telegraph* “Türkiye Bir Cumhuriyet” başlıklı yer alan haberinde, Mustafa Kemal Paşa’nın liderliğinde Türkiye’nin politik olarak cumhuriyeti tercih ettiğini ve Lozan’da önemli bir diplomatik başarı elde ettiğine vurgu yapmış, Batı’nın son yetmiş yılda Türkiye aleyhinde yanlış bir politika ürettiğine değinmiştir. Türkiye’de cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türkiye’nin izleyeceği bağımsız politikalarıyla bölgesel bir güç haline gelebileceğine vurgu yapılmıştır. Aynı başlık altında bir başka Avustralya gazetesi olan *Week* de 12 Ekim 1923’te aynı değerlendirmeleri manşetlerine taşıyarak Türkiye’de cumhuriyetin ilanı ile muhtemel değişimleri işaret etmiştir.

9 Ekim 1923’te *Barrier Miner Gazetesi*, Türkiye’de cumhuriyetin ilanı sonrasında muhtemel gelişmeler hakkında bir değerlendirme yapmıştır. Gazete, askerî bir lider olarak Mustafa Kemal Paşa’nın bağımsızlık savaşını kazanmasıyla birlikte politik liderliği de elde ettiğini ve elde ettiği bu gücü, İttihat Terakki’ye borçlu olduğu yönünde bir değerlendirme yaparken tahminen asker olması nedeniyle Napolyonvari bir şekilde yönetime hâkim olduğu yönünde alakasız bir benzetme ve değerlendirmede bulunmuş, Türkiye’de cumhuriyet rejiminin kurulmasıyla birlikte ilk cumhurbaşkanı seçilmesi tahmin edilen Mustafa Kemal Paşa’nın (saltanatın kaldırılmasından dolayı), halife olabileceği bu nedenle diktatörleşebileceği değerlendirmesini yapmıştır. Bununla birlikte Türkiye’de uygulanacak cumhuriyet rejiminin, İsviçre ve ABD’de de olduğu üzere çabuk yerleşmeyeceği ve Türkiye’de yeni rejimin, sorunlara neden olabileceği üzerine izlenimlere işaret edilmiştir.

Telegraph, *Daily Mercury*, *Northern Standard*, *Northern Miner*, *Examiner*, *Leader*, *Morning Bulletin*, *Capricornian*, *Maitland Weekly Mercury*, *Advertiser*, *Bundaberg Mail*, *Kalgoorlie Miner*, *Sunraysia Daily*, *Western Argus*, *Chronicle*, *Daily News*, *Ballarat Star*, *Age*, *Maryborough Chronicle*, *Wide Bay and Burnett Advertiser*, *Daily Standard*, *Geralton Express*, *Maitland Daily Mercury*, *Saturday Journal*, *Tweed Daily*.

⁵⁵ *Sydney Morning Herald*, *Queensland Times*, *West Australian*, *Advocate*, *Recorder*, *Week*, *Western Mail*, *Brisbane Courier*, *Queenslander*, *Herald*, *Albany Advertiser*, *Barrier Miner*, *Northern Herald*, *Daily Telegraph*, *News*, *Northern Star*, *Mercury*, *Telegraph*, *Daily Mercury*, *Northern Standard*, *Northern Miner*, *Examiner*, *Leader*, *Morning Bulletin*, *Western Argus*, *Chronicle*, *Daily News*, *Ballarat Star*, *Age*, *Maryborough Chronicle*, *Wide Bay and Burnett Advertiser*, *Daily Standard*, *Geralton Express*.

⁵⁶ *Daily News*, *Daily Telegraph*, *Goulburn Evening Penny Post*, *Herald*, *Kalgoorlie Miner*, *Maitland Daily Mercury*, *Mercury*, *News*, *Recorder*, *Saturday Journal*, *Sydney Morning Herald*, *Tweed Daily*, *Telegraph* ve *West Australian* gazeteleridir.

Cumhuriyetin ilanı ile yeni sorunsal alanın, düşünsel olarak radikalizm ya da İslamiyet'in yeniden canlandırılması fikri üzerinden yeniden Osmanlı coğrafyasını elde etmek üzere saldırgan bir dış politika üretebileceği ve böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin bir maceraya sürüklenebileceği üzerine olmuştur. Siyasal açıdan Türkiye'de yeni kurulmuş bir cumhuriyetin, Batı'yı neden bu ölçüde korkuttuğu ya da temelde neden olumsuz değerlendirmelerin yoğun bir biçimde Avustralya basınında yapılmış olduğu düşündürücüdür.

Avustralya basınında Türkiye'de Cumhuriyetin ilanı üzerine yapılan haber ve gazete sayısı dikkate alındığında, Türkiye'de cumhuriyetin ilanı hakkında Avustralya kamuoyunun ilgisinin yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Avustralya basınında yer alan haberlerin içerikleri ve ele alış tarzları incelendiğinde, Türkiye'de Cumhuriyeti'nin ilanı ile ilgili kronolojiyle uyusmakla birlikte Ankara'nın başkent olması, Cumhuriyetin ilanı, Atatürk'ün Cumhurbaşkanı olması ve İsmet Paşa'nın Başbakan olmasıyla ilgili haberler çalışmada yer almıştır. Haberler, duyuru ve değerlendirme niteliğindedir. Duyuru niteliğindeki haberler, kısa ve net bilgilere yer vererek kamuoyunu bilgilendirme özelliği taşımış ve Avustralya basınında konuyla ilgili haberlerin büyük bir kısmını teşkil etmiştir. Diğer yandan yorum niteliğinde yer alan haber sayısı az olmakla birlikte Türkiye'ye dair tarihsel ve geleceğe dönük öngörülerini barındıran haber niteliğindedir. Konuyla ilgili röportaj niteliğinde bir habere yer verilmemiştir.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Telif Eserler

Âfetinan, A. *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*. Sadeleştirerek Yay. Haz.: Ali Sevim, Azmi Süslü, M. Akif Tural, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2000.

Afetinan, A. *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*. Ankara: Yenigün Yayınları, 1998.

Afetinan, Ayşe. *M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları*. Yenigün Haber Ajansı Yayınları, Ankara: 1999.

Akseki, Cengiz. "Atatürk Yöntemlerinde Yöntem I: Ortam ve Lider". *Belgi Dergisi*, Sayı: 3, (2012), 265-293.

Akşin, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.

Arıkan, Zeki. "Cumhuriyetin İlânı ve İzmir Basını". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, (1985), 959-976.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2006.

Atatürk, Gazi Mustafa Kemal. *Gençler İçin Fotoğraflarla Nutuk*. Editör: Ali Berktaş, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 2020.

Atatürk, Kemal. *Nutuk 1919-1927*. Bugünkü Dille Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi, 2000.

Atay, Falih Rıfki. *Çankaya-Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar-*. İstanbul: Sena Matbaası, 1980.

Aydemir, Süreyya. *Tek Adam (Mustafa Kemal 1922-1938) (Cilt III)*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 2010.

Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi. Editör: Temuçin Faik Ertan, İstanbul: Siyasal Kitabevi, 2017.

Cebesoy, Ali Fuat. *Bilinmeyen Hatıralar*. Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul: Temel Yayınları, 2001.

Değerli, Esra Sarıkoyuncu. "Avustralya Basınında Türkiye'de Milli Egemenlik 1920-1924". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: Milli Egemenlik Özel Sayısı, (2020), 86-106.

Eraslan, Cezmi. *Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk*. İstanbul: Kumsaati Yayınları, 2003.

Eroğlu, Hamza. "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlânı". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:19, Sayı: 56, (2003), 435-456.

Eroğlu, Hamza. *Türk İnkılap Tarihi*. Ankara: Savaş Yay., 2010.

Gencer, Ali İhsan. Sabahattin Özel, *Türk İnkılap Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları:87, 2013.

Güler, Ali. *Atatürk ve Cumhuriyet*. Ankara: Türkar Araştırma Dizisi, 2003.

Güneş, İhsan. *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Hükümetler: Programları ve Meclisteki Yankıları (1908-1923)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2012.

Güneş, İhsan. *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin Düşünsel Yapısı (1920-1923)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1997.

Güz, Nurettin. "Cumhuriyetin İlanına Basının Bakışı". *Selçuk İletişim*, Cilt: 1, Sayı: 1, (1999), 3-12.

İsov, Mümin Yaşarov. "Bulgar Basınında Türkiye Cumhuriyeti'nin İlanı". Çeviren: Serkan Cömertel, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı:1, (2016), 103-143.

İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılâp Tarihi. Editör: Cemil Öztürk, Ankara: Pegem Yayıncılık, 2005.

İnan, Afet. *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*. Yeni Baskıya Hazırlayan: Arı İnan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2021.

İnönü, İsmet. *Hatıralar*. 2. Kitap. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1987.

Kansu, Mahzar Müfit. *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*. C. I. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.

Kemal, Gâzi Mustafa. *Yarın Cumhuriyeti İlan Edeceğiz (Söylev'den Günümüz Türkçesiyle)*. Ankara: Yenigün Haber Ajansı Yayıncılık, 1998.

Kili, Suna. *Türk Devrim Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.

Kinross, Lord. *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*. Türkçesi: Necdet Sander, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2003.

Kocatürk, Utkan. *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2007.

Kocatürk, Utkan. *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1999.

Köstüklü, Nuri. "Cumhuriyetçilik". *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2005.

Jaschke, Gotthard. "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlanı Atatürk Devriminin Başlangıcı". <https://belleten.gov.tr/tammetin/1292/tur#r4> (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Mango, Andrew. *Atatürk: Modern Türkiye'nin Kurucusu*. Türkçesi: Füsün Doruker, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2017.

Soyak, Hasan Rıza. *Atatürk'ten Hatıralar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.

Ortaylı, İlber. *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*. İstanbul: Kronik, 2018.

Tosun, Ramazan. "Cumhuriyetin İlanından Kamuoyu". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:12, (2002), 99-107.

Toprak, Zafer. *Atatürk: Kurucu Felsefenin Evrimi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

Turan, Şerafettin. *Türk Devrim Tarihi III: Yeni Türkiye'nin Oluşumu (Birinci Bölüm) (1923-1938)*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2013.

Uluatam, Özhan. *Geçmiş Bakmak: Cumhuriyet Dönemi İktisadi, Mali, Siyasi Olaylar Kronolojisi 1920-2000*. Ankara: İmaj Yayıncılık, 2001.

Yalçın, E. Semih. "Cumhuriyetin İlanında Emeği Geçenler". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 44, (1999), 567-602.

Yalçın, Durmuş, Yaşar Akbıyık, Dursun Ali Akbulut, vd. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2004.

Yurdigül, Aslı, Banu Erdoğan Çakar. "Sovyet Basınında Türkiye ve Türkiye Cumhuriyeti'nin İlanı: Pravda ve İzvestiya Gazeteleri Örneği". *SUTAD*, 47, (2019), 273-294.

Sürelî Yayınlar

"Affairs in Turkey", "Republic Proclaimed", "Mustapha Kemal President", *World*, 31 October 1923, p.5.

"A Republic in Turkey", *Albany Despatch*, 1 October 1923, p.2.

"A Premature Report", *Queensland Times*, 1 October 1923, p.5.

"An Explanation", *West Australian*, 1 October 1923, p.7.

"Angora, Capital of Turkey", *Advocate*, 16 October 1923, p.1.

"Angora Government", *Recorder*, 2 October 1923, p.2.

- "British and Foreign", *Week*, 5 October 1923, p.15.
- "British and Foreign News", *Western Mail*, 4 October 1923, p.28.
- Brisbane Courier*, 8 October 1923, p.5.
- "Cable News", *Lithgow Mercury*, 2 November 1923, p.6.
- "Earlier Cables", *Lithgow Mercury*, 1 October 1923, p.2.
- "General Cable News", *Sydney Morning Herald*, 29 September 1923, p.15.
- "General Cable News", *West Australian*, 29 September 1923, p.11.
- "Here and There", *Longreach Leader*, 5 October 1923, p.10.
- "International", *Queenslander*, 6 October 1923, p.31.
- "Is a Turkey Republic?", *Herald*, 29 September 1923, p.7.
- "New Turkish Constitution", *Albany Advertiser*, 3 October 1923, p.3.
- "Miscellaneous", *Richmond River Express and Casino Kyogle Advertiser*, 1 October 1923, p.5.
- Nor-West Echo*, 6 October 1923, p.7.
- "Picture of Nations", *Barrier Miner*, 9 October 1923, p.2.
- "President Kemal", *Cairns Post*, 2 October 1923, p.5.
- "President Kemal", *Northern Herald*, 3 October 1923, p.7.
- "Republic in Turkey", *Daily Telegraph*, 31 October 1923, p.4.
- "Republic in Turkey", "Kemal Elected President", *News*, 30 October 1923, p.7.
- "Republic in Turkey", *Northern Star*, 1 October 1923, p.5.
- "Republic of Turkey", *Goulburn Evening Penny Post*, 9 October 1923, p.4.
- "Republic of Turkey", *Mercury*, 1 October 1923, p.7.
- "Republic of Turkey", "Discussion at Angora", *Telegraph*, 1 October 1923, p.7.
- "Republic in Turkey", "Kemal as President", *Daily Mercury*, 2 October 1923, p.5.
- "Reporter Republic for Turkey", *Northern Standard*, 2 October 1923, p.3.
- "Rumor From Vienna", "Turkey has Republic", *News*, 29 September 1923, p.1.
- "Summary", *Daily Telegraph*, 29 September 1923, p.1.
- "Sporting", *Braidwood Review and District Advocate*, 2 October 1923, p.5.
- "The Near East", "A Turkish Republic", *Northern Miner*, 2 October 1923, p.3.
- "The Turkish Republic", *Examiner*, 8 October 1923, p.5.
- "The New Capital of Turkey", *Leader*, 8 October 1923, p.2.
- "Turkey", "Republic Mooted", *West Australian*, 1 October 1923, p.7.
- "Turkey", "The New State", *Morning Bulletin*, 3 October 1923, p.7.
- "Turkey", *Western Mail*, 4 October 1923, p.27.
- "Turkey", *Capricornian*, 6 October 1923, p.15.
- "Turkey", "Rumor of Republic", *Maitland Weekly Mercury*, 6 October 1923, p.12.
- "Turkey a Republic", "A Vienna Rumor", *Advertiser*, 1 October 1923, p.10.
- "Turkey", "Proclaiming in Turkey", *Bundaberg Mail*, 1 October 1923, p.5.
- "Turkey", "Republic Proclaimed", *Daily Telegraph*, p.11.
- "Turkey A Republic", *Examiner*, 1 October 1923, p.5.

- "Turkish Government", "Republic Probable", *Kalgoorlie Miner*, 1 October 1923, p.5.
- "Turkish Republic Rumored", *Recorder*, 1 October 1923, p.1.
- "Turkish Republic", *Sunraysia Daily*, 1 October 1923, p.3.
- "Turkish Republic", *Western Argus*, 2 October 1923, p.28.
- "Turkish Politics", *Northern Miner*, 3 October 1923, p.4.
- "Turkey a Republic", *Chronicle*, 6 October 1923, p.28.
- "Turkey", "The Republic", "Angora Decision", *Daily News*, 8 Ekim 1923, p.5.
- "Turkey a Republic", *Telegraph*, 8 October 1923, p.6.
- "Turkish Republic", *Advocate*, 8 October 1923, p.1.
- "Turkey", "Republic Proclaimed", *Morning Bulletin*, 9 October 1923, p.8.
- "Turkey a Republic", *Week*, 12 October 1923, p.3.
- "Turkey's New Capital Angora Chosen", *Ballarat Star*, 16 October 1923, p.1.
- "Turkey a Republic", "Kemal Pasha President", *Age*, 31 October 1923, p.11.
- "Turkey a Republic", *Examiner*, 31 October 1923, p.4.
- "Turkey a Republic", "Mustapha Kemal First President", *Maryborough Chronicle, Wide Bay and Burnett Advertiser*, 31 October 1923, p.5.
- "Turkish Republic", "Ismet Pasha to Form Cabinet", *Daily Standard*, 1 November 1923, p.5.
- "Turkey", "Republic Proclaimed", *Daily News*, 31 October 1923, p.7.
- "Turkey a Republic", "Mustapha Kemal First President", *Daily Standard*, 31 October 1923, p.5.
- "Turkey a Republic", "Mustapha Kemal First President", *Geraldton Express*, 31 October 1923, p.3.
- "Turkey", "Republic Proclaimed", *West Australian*, 31 October 1923, p.7.
- "Turkish Republic", "Kemal to Form Cabinet", "Ismet Pasha President", *News*, 31 October 1923, p.8.
- "Turkey" "a Republic Rumored", *Daily News*, 29 September 1923, p.1,6.
- "Turkey", "Rumored Republic", *Goulburn Evening Penny Post*, 29 September 1923, p.2.
- "Turkish Republic", "Kemal First President", *Kalgoorlie Miner*, 29 September 1923, p.5.
- "Turkey", "Rumour of Republic", *Maitland Daily Mercury*, 29 September 1923, p.7.
- "Turkey", "To be Proclaimed a Republic", *Mercury*, 29 September 1923, p.9.
- "Turkey May be Republic", *Recorder*, 29 September 1923, p.1.
- "Turkey a Republic", "According to Rumor", *Saturday Journal*, 29 September 1923, p.1.
- "Turkey a Republic", *Tweed Daily*, 29 September 1923, p.5.
- "Turkey a Republic", "Rumor in Vienna", "Kemal as President", *Telegraph*, 29 September 1923, p.8.

İnternet Kaynakları

- <https://isteataturk.com/g/icerik/Cumhuriyetin-Ilani/193> (Erişim Tarihi: 28.04.2023).
- <https://www.atam.gov.tr/duyurular/cumhuriyetin-ilani> (Erişim Tarihi: 23.01.2023).
- <https://journo.com.tr/cumhuriyet-bayrami-gazeteler-29-ekim> (Erişim Tarihi: 28.04.2023).
- <https://journo.com.tr/cumhuriyet-bayrami-gazeteler-29-ekim> (Erişim Tarihi: 25.04.2023).